

Gender a stárnutí

Sociální gerontologie 21/11 2023

Na titulu použity fotografie:

J. Štreit z kolekce A coeur perdu <http://www.jindrichstreit.cz/gallery/a-coeur-perdu/>

a fotografie z databáze Awkward Family Photos <https://awkwardfamilyphotos.com>

KDE MŮŽEME NAPŘÍKLAD SLEDOVAT GENDEROVÉ ASPEKTY STÁRNUTÍ

Biologické rozdíly: Rozdíly ve stárnutí mezi muži a ženami z biologického hlediska - rozdíly v průměrné délce života, zdravotních problémech a rizicích.

Sociální a kulturní faktory: Genderové role, normy a očekávání ovlivňují zkušenosti se stárnutím, například v přechodu do důchodu, ve vztazích a v přístupu k péči.

Ekonomické aspekty: Ekonomické rozdíly mezi stárnoucími muži a ženami, včetně důchodového systému, pracovních možností a finanční nezávislosti.

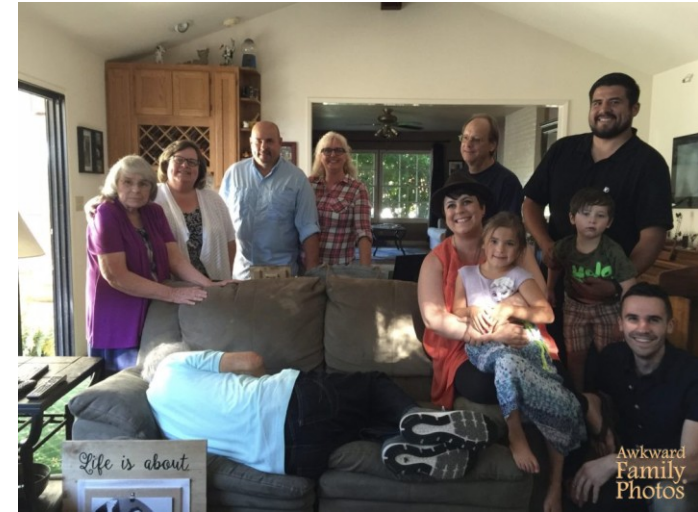
Psychologické aspekty: Rozdíly v psychologickém dopadu stárnutí v kontextu genderu, včetně sebepojetí, zvládnání ztráty a změn identity.

Zdravotní péče a podpora: Potřeby a přístupy k zdravotní péči se liší mezi stárnoucími muži a ženami, včetně přístupu k prevenci a léčbě.

Genderová nerovnost a diskriminace: Genderová nerovnost a diskriminace ovlivňují zkušenosti se stárnutím, gender v intersekcijním propojení s ostatními dimenzemi nerovnosti.

Mezigenerační vztahy: Vliv genderu na mezigenerační vztahy - role prarodičů a péče o starší příbuzné, kin-keeping.

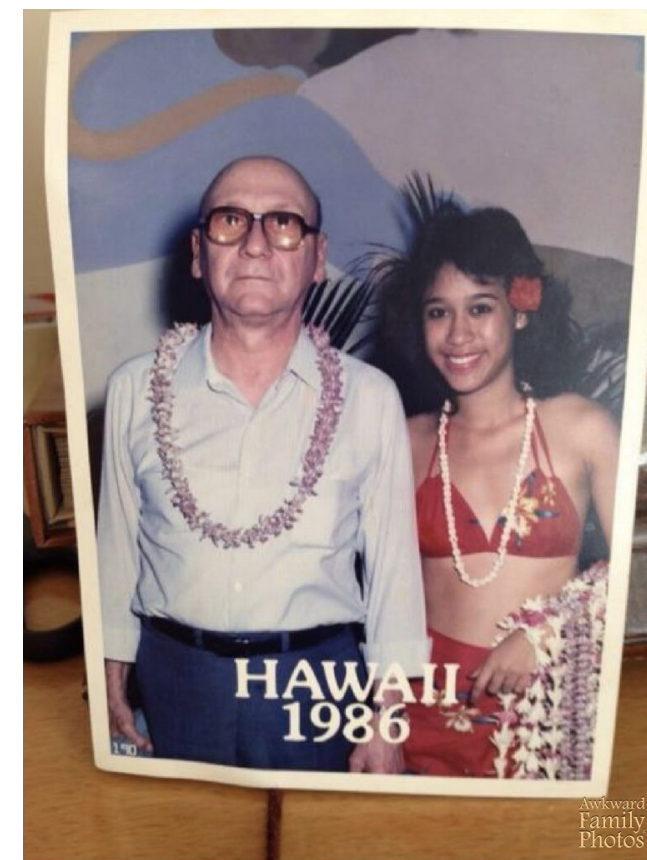
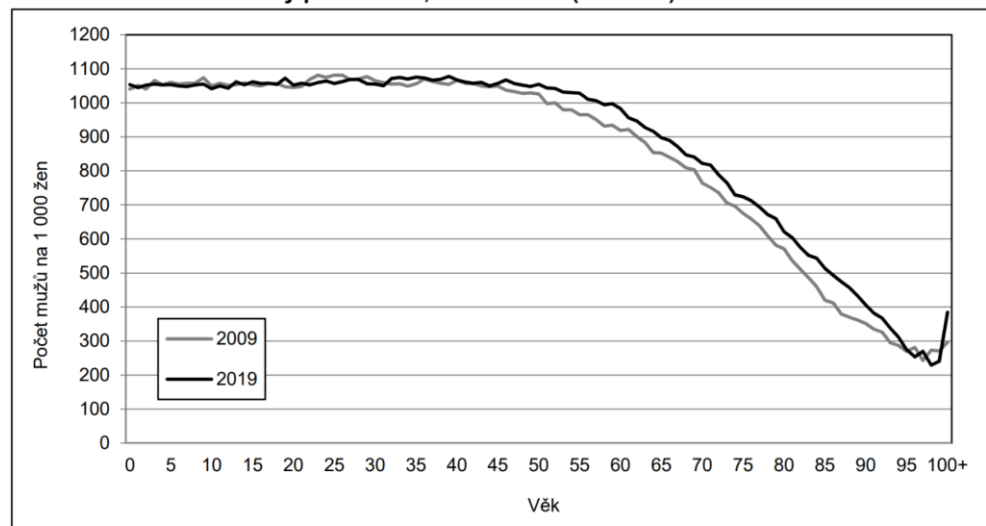
Politika a reprezentace: Vlivy politik a iniciativ na podporu genderové rovnosti v kontextu stárnutí, povaha sociálního státu a jeho institucí.

Dvě roviny vztahu gender a stárnutí

- Genderové odlišnosti - rozdíly mezi pohlavími, intersekcionalita
- Gender jako sociální struktura – kultura, instituce, vzorce jednání, performativita

Obr. 1.1 Index maskulinity podle věku, 2009 a 2019 (k 31. 12.)

Ad 1: Rozdíly mezi pohlavími

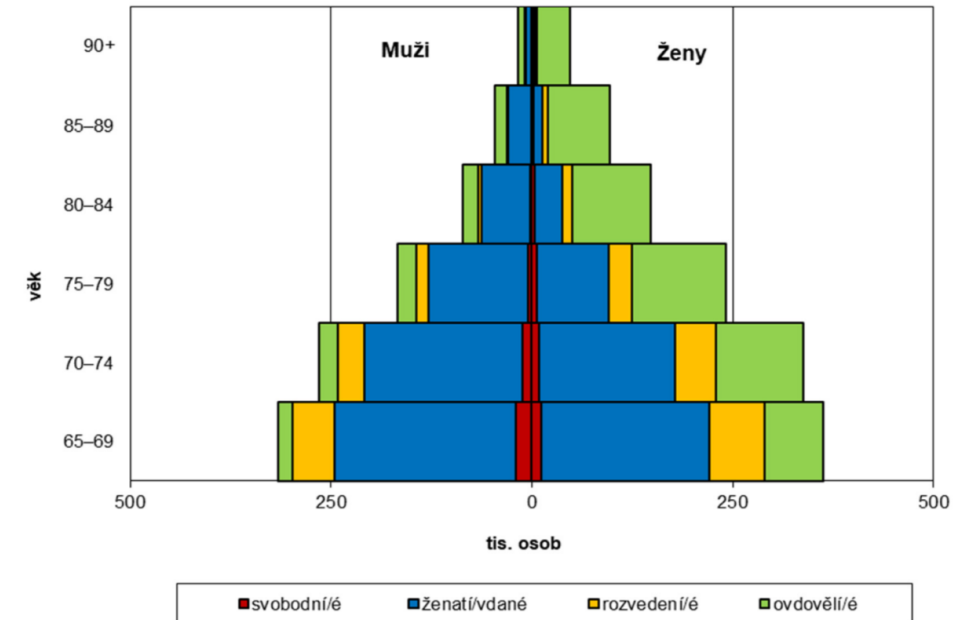
- Naděje dožití
- Zdraví
- Ekonomika
- Přechod do důchodu
- Vztahy
- Péče
- ...

Graf 2: Naděje dožití podle pohlaví ve vybraném věku

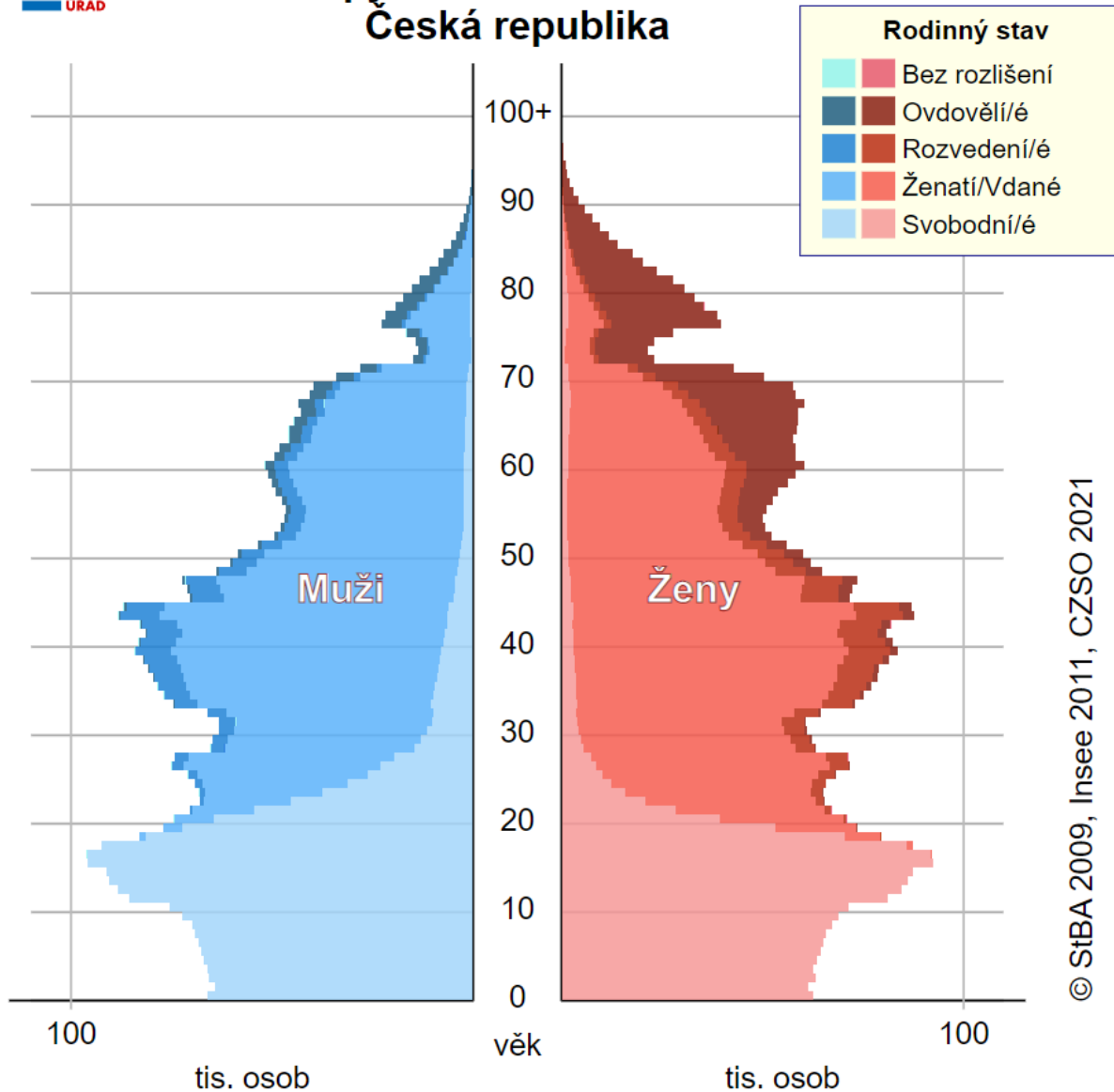
Zdroj: ČSÚ

Graf 3: Senioři podle pohlaví, věku a rodinného stavu k 31. 12. 2019

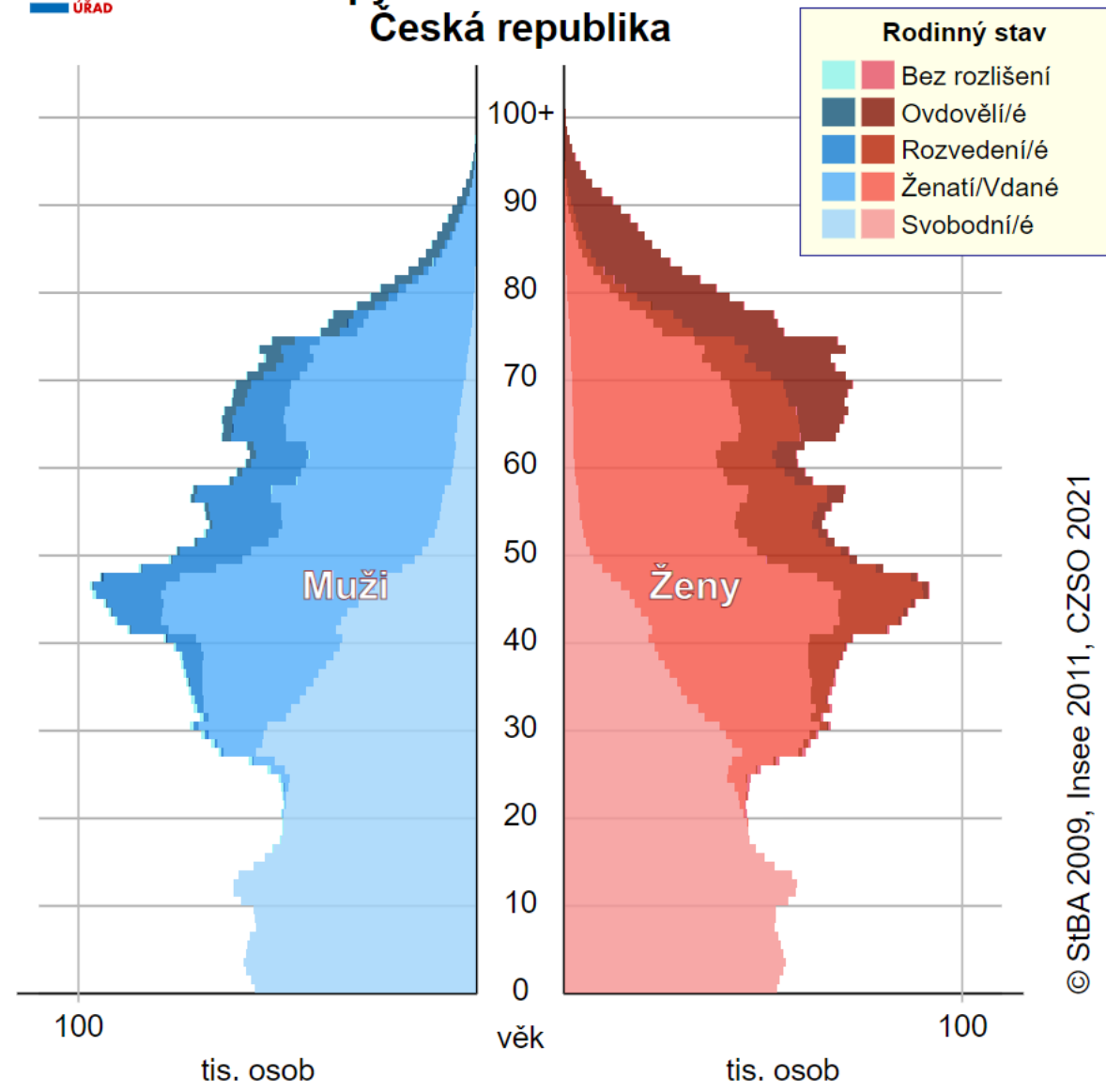

Zdroj: ČSÚ

Věková pyramida ke dni Sčítání 1991 Česká republika

Věková pyramida ke dni Sčítání 2021 Česká republika

Tab. 1.1 Obyvatelstvo podle pohlaví a věku, 2012 (k 1. 1.) a 2016–2021 (k 31. 12.)

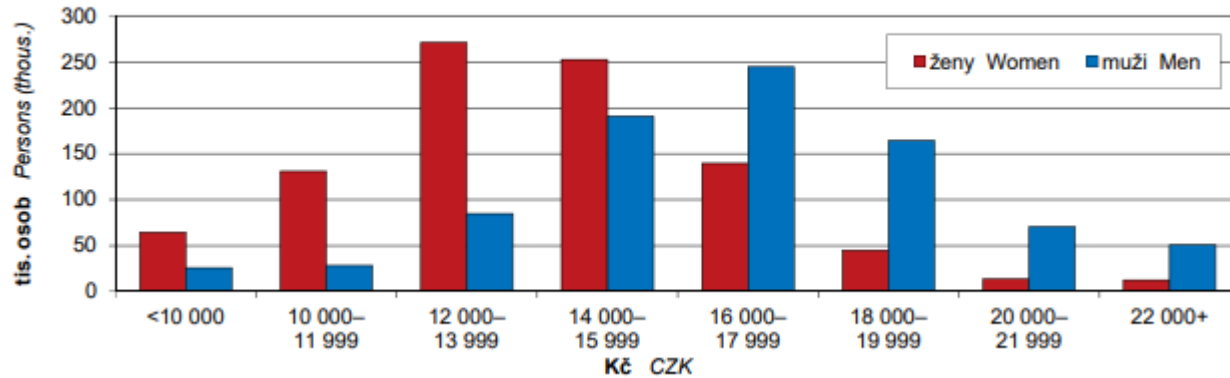
Věková skupina, pohlaví	2012	2016	2017	2018	2019	2020	2021*
Celkem (tis.)	10 505,4	10 578,8	10 610,1	10 649,8	10 693,9	10 701,8	10 516,7
v tom: - muži	5 158,2	5 200,7	5 219,8	5 244,2	5 272,0	5 275,1	5 183,8
- ženy	5 347,2	5 378,1	5 390,3	5 405,6	5 421,9	5 426,7	5 332,9
Muži (tis.) ve věku: 0–14	790,9	844,6	856,5	867,7	876,3	880,9	866,9
15–64	3 675,8	3 526,3	3 508,8	3 499,6	3 497,7	3 484,7	3 404,1
65+	691,5	829,7	854,4	876,9	898,0	909,5	912,8
Ženy (tis.) ve věku: 0–14	750,3	802,6	814,1	825,4	833,9	838,8	826,5
15–64	3 586,9	3 416,3	3 390,4	3 370,5	3 354,4	3 339,0	3 250,1
65+	1 010,0	1 159,2	1 185,8	1 209,8	1 233,7	1 248,9	1 256,3
Počet mužů na 100 žen: celkem	96	97	97	97	97	97	97
ve věku: 0–14	105	105	105	105	105	105	105
15–64	102	103	103	104	104	104	105
65+	68	72	72	72	73	73	73
Převaha žen nad muži od věku	53	57	58	59 ¹⁾	58	58	59

* Stav a struktura obyvatel v roce 2021 vychází z výsledků SLDB 2021, kdežto údaje za předchozí roky navazují na výsledky SLDB 2011.

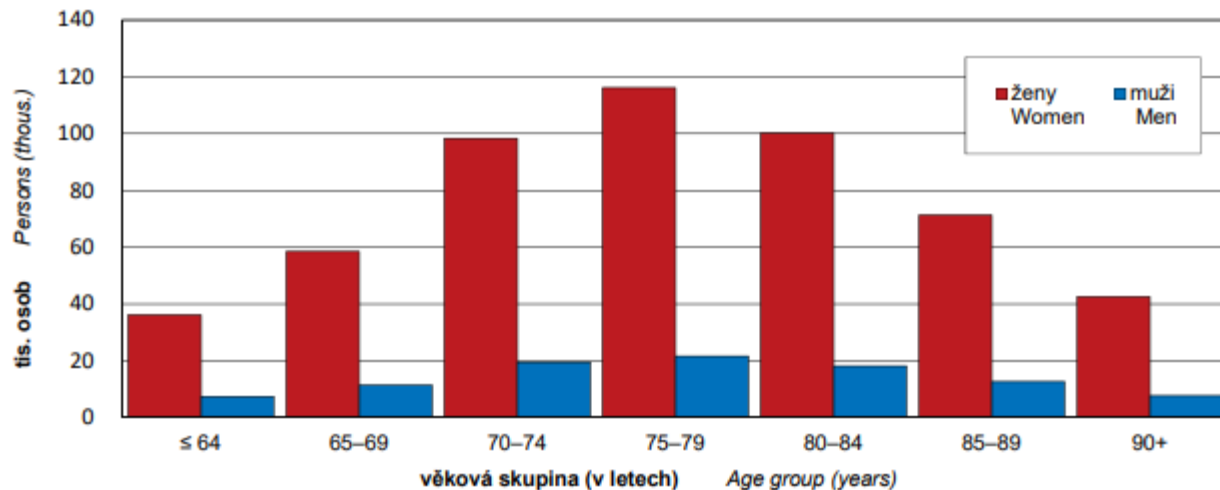
¹⁾ Ženy početně převyšovaly muže nepřetržitě od věku 59 let, mírně více žen než mužů bylo ale i ve věku 57 let.

<https://www.czso.cz/documents/10180/165591233/1300692201.pdf/c0fe58e0-79e8-4233-ac89-9f24c141736b?version=1.3>

Graf 5-7 Příjemci sólo starobních důchodů podle výše důchodu k 31. 12. 2021
Old-age single pension recipients by amount of pension as at 31 December 2021

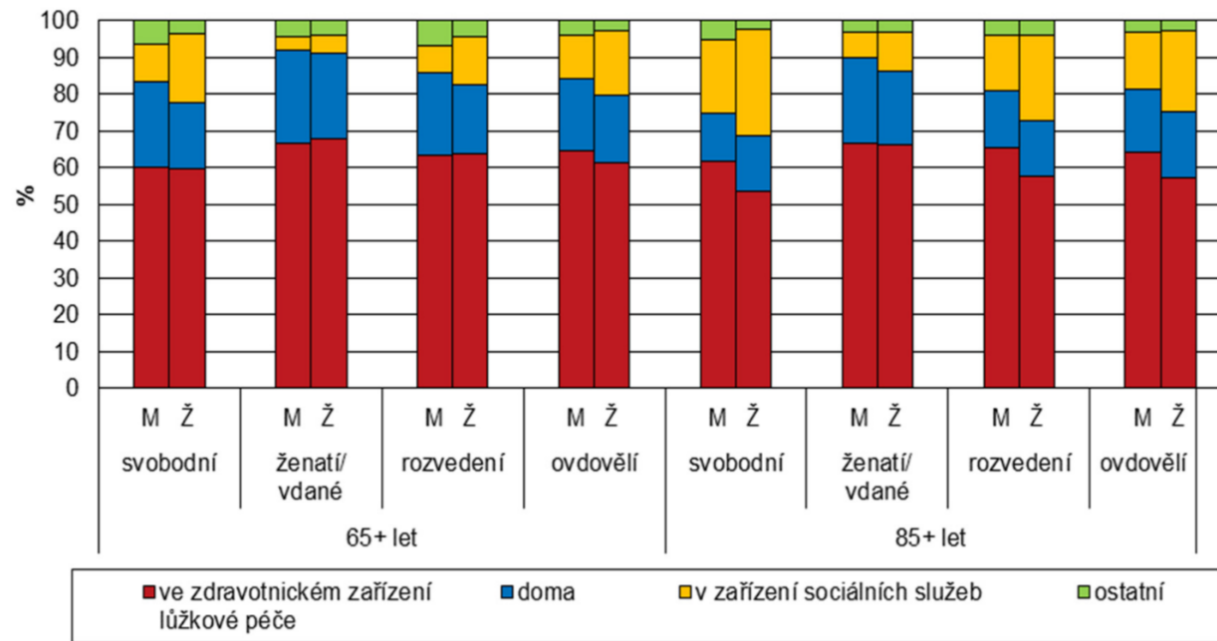
Graf 5-10 Příjemci vdovských/vdoveckých důchodů podle věku k 31. 12. 2021
Widow's/Widower's pension recipients by age as at 31 December 2020

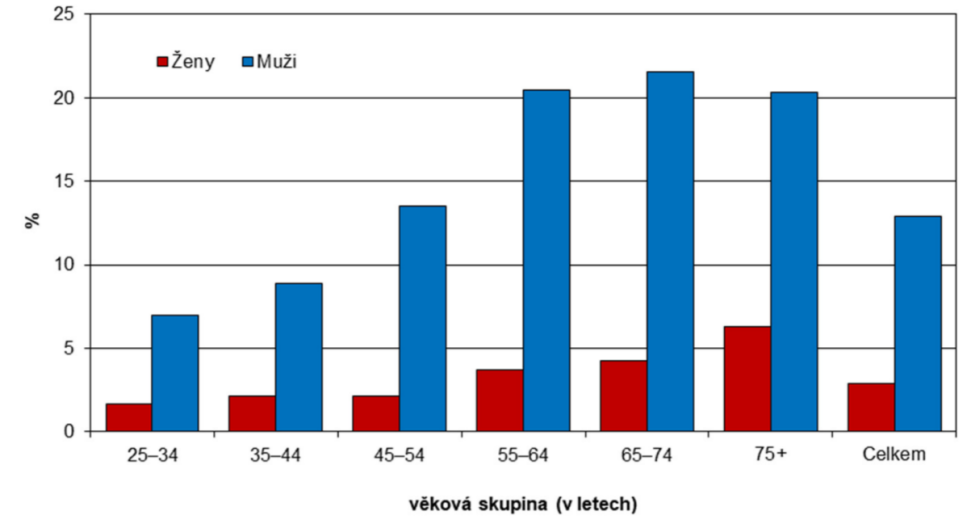
Zaostřeno na ženy a muže - 2022

<https://www.czso.cz/documents/10180/164109064/30000222.pdf/aa11b900-b0b6-42ed-b23c-85d17bcd8060?version=1.6>

Graf 4: Místo úmrtí podle pohlaví a věku v roce 2019

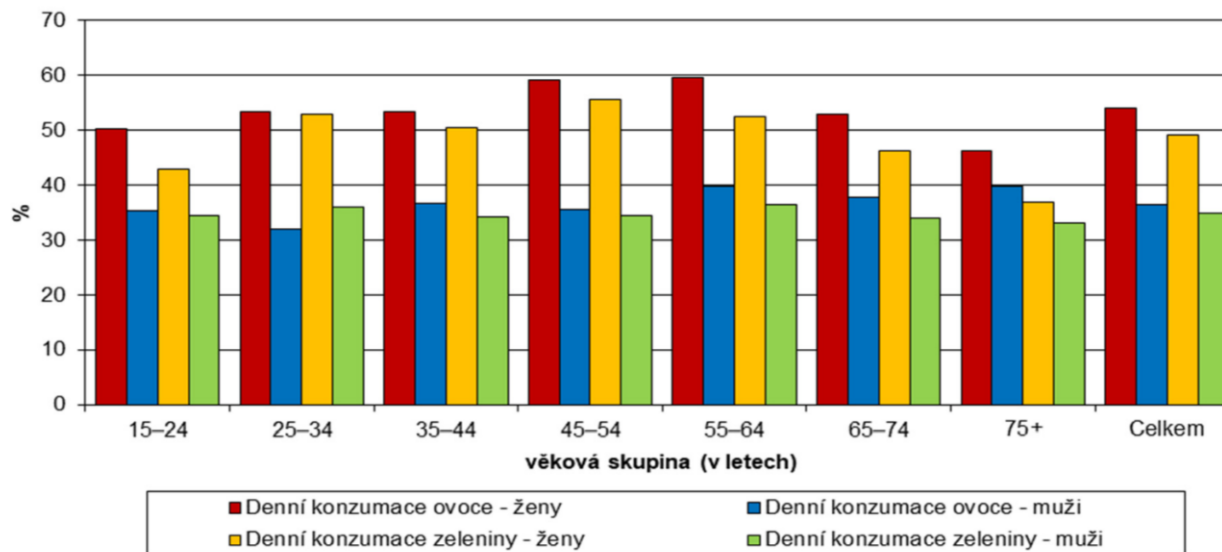

Graf 5: Podíl denních konzumentů alkoholu v jednotlivých věkových skupinách v roce 2019

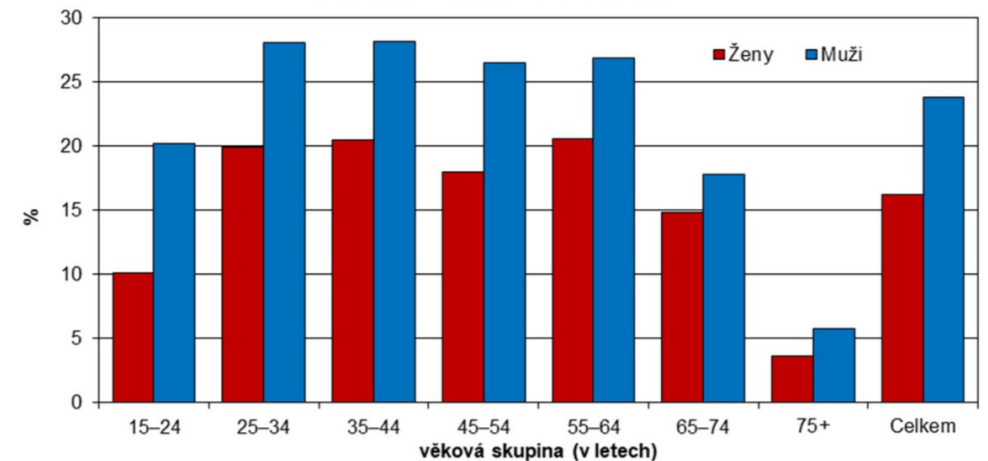

Zdroj: Evropské výběrové šetření o zdraví EHIS 2019, ÚZIS

Graf 8: Podíl osob konzumujících ovoce a zeleninu denně podle věkových skupin v roce 2019

Graf 6: Podíl současných denních kuřáků v jednotlivých věkových skupinách v roce 2019

Zdroj: Evropské výběrové šetření o zdraví EHIS 2019, ÚZIS

Zdroj: Evropské výběrové šetření o zdraví EHIS 2019, ÚZIS

Ad 2: Gender jako sociální struktura

- Proměny maskulinity a femininity
- Definice ženských a mužských rolí ve stáří
- Identita spojená se sociálními rolemi
- Genderová performativita ve stáří

Japonské roztleskávačky v důchodovém věku nic nezastaví

10. 8. 2021, 20:13 – ČTK

Hlučný potlesk a jásot na olympijských hrách v Tokiu kvůli pandemii není sice možný, to ale nezastavilo skupinu energických roztleskávaček třetího věku, aby nadále netrénovaly v tělocvičně v japonském hlavním městě, napsala AFP.

- STÁŘÍ JAKO NOVÉ ŽIVOTNÍ OBDOBÍ:

perspektiva diferenciacie a institucionalizace: nově diferencovaný celek není zajištěn institucionálními a rolovými vzorci. Jaké jsou adekvátní formy genderové performativity ve stáří?

- Maskulinitu a femininitu jsme zvyklí vnímat v bezčasí „standardního věku“ – jak se mění ve stáří?

S přechodem do stáří se mění sociální role, které jsou tradičně spojeny s maskulinitou a femininitou. Trh práce, rodinné vztahy, partnerství, zapojení do komunity

- Jak se maskulinita pojí s výzvami stárnutí (je mužství a stárnutí oxymóron?)

Je stárnutí v rozporu s tradičními maskulinními hodnotami jako aktivita, síla, ochranná role, produktivita?

<https://www.artworkarchive.com/profile/zanya/artwork/masculine-feminine-in-harmony>

- VÝZNAM PÉČE

Ne-ekonomické vztahy klíčové ve stáří –

Ačkoli jsou senioři vnímáni jako konzumenti péče, jsou také jejich významnými poskytovateli.

Péče jako práce vs. Péče jako dar

Gender a péče – jak přijímat a poskytovat péči v kontextu maskulinity?

GENDER A STÁRNUTÍ

PRACOVNÍ IDENTITA

PARTNERSKÁ IDENTITA

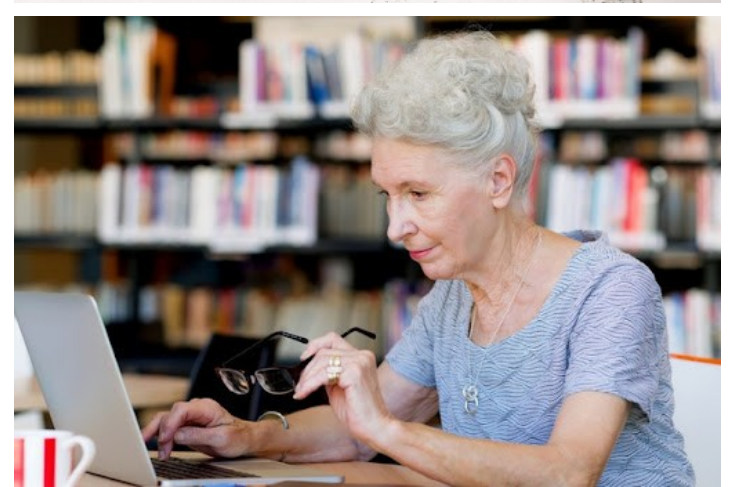
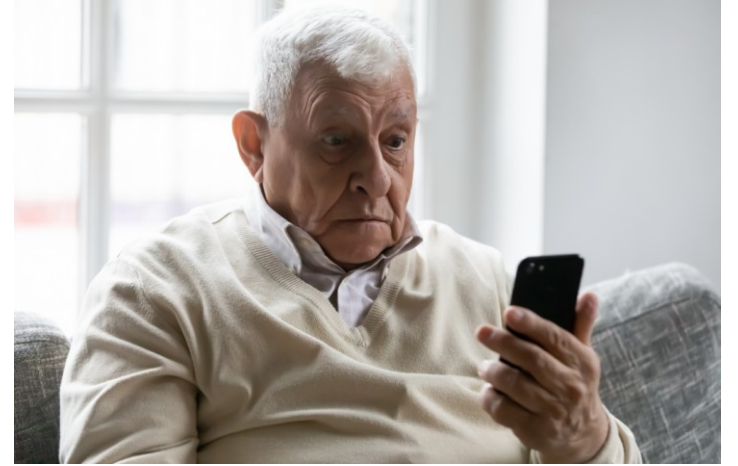
POHLAVNÍ IDENTITA (SEXUALITA)

RODIČOVSKÁ/PRARODIČOVSKÁ IDENTITA

OBJEKT/POSKYTOVATEL PÉČE

OBJEKT SOCIÁLNÍHO STÁTU

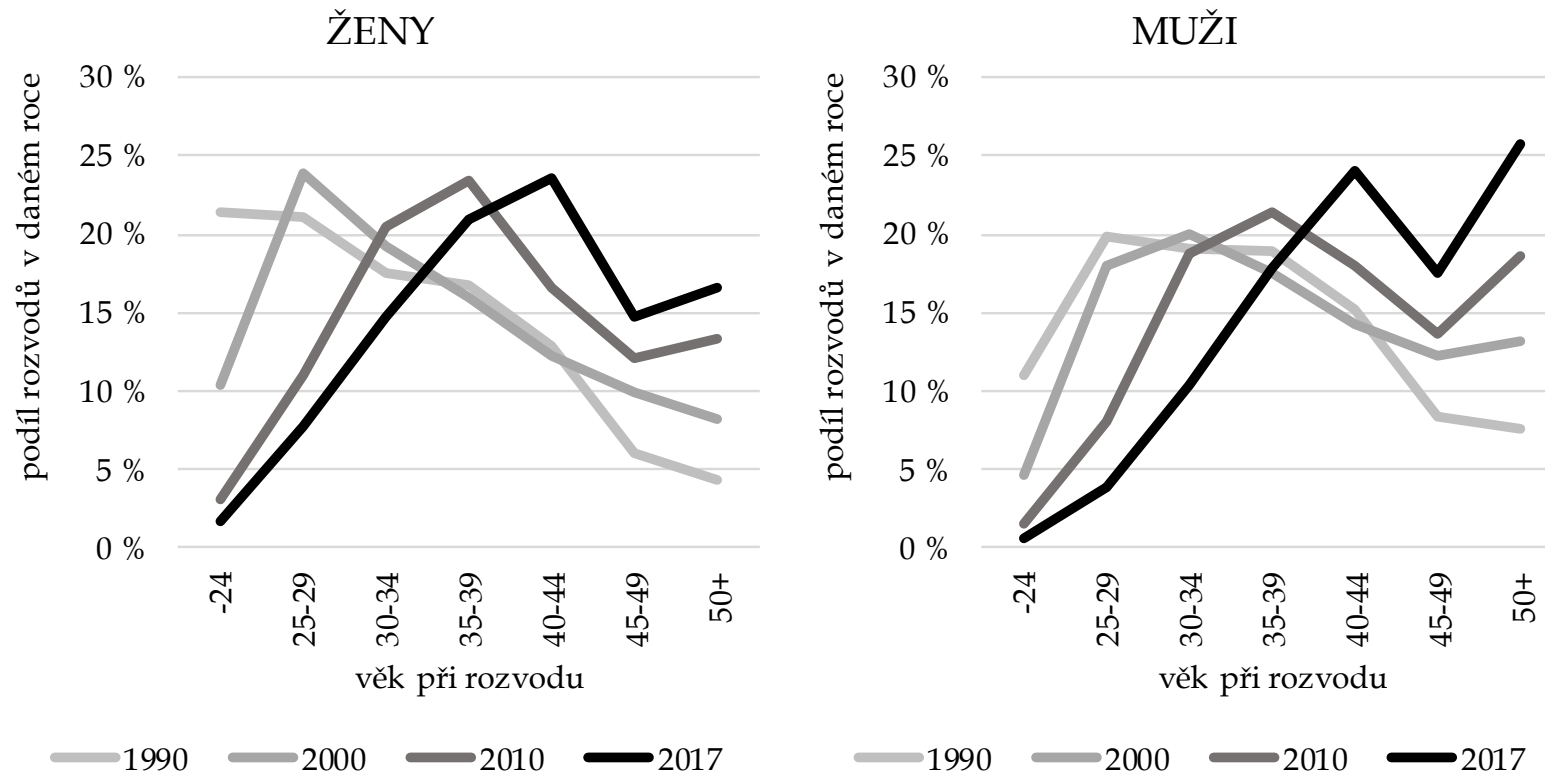
GENERACE KONZUMNÍ KULTURY

ROZVODOVOST VE VYŠŠÍM VĚKU VYTVÁŘÍ ODLIŠNÉ POSMÍNKY PRO VSTUP DO ETAPY STÁŘÍ

Partnerská situace jako součást statusu? – stratifikační činitel?

Graf 1: rozložení rozvodů v daných letech podle věku mužů a žen

Pramen: ČSÚ, Pohyb obyvatelstva, vlastní výpočty

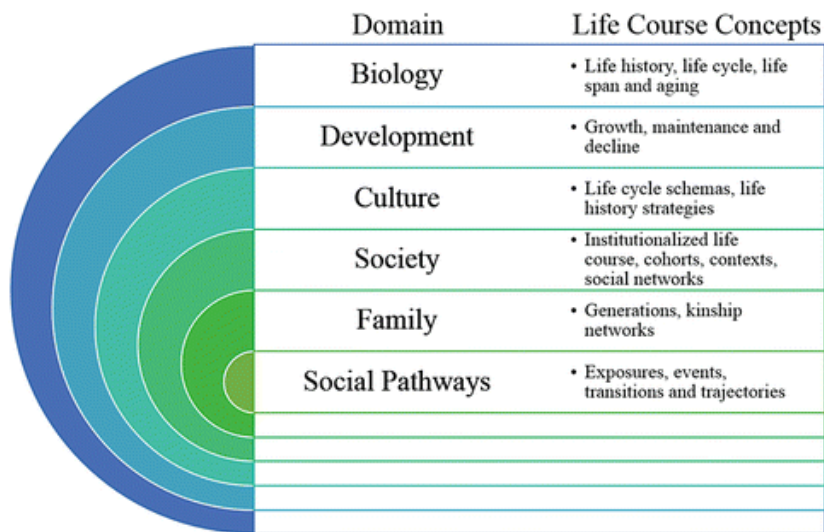
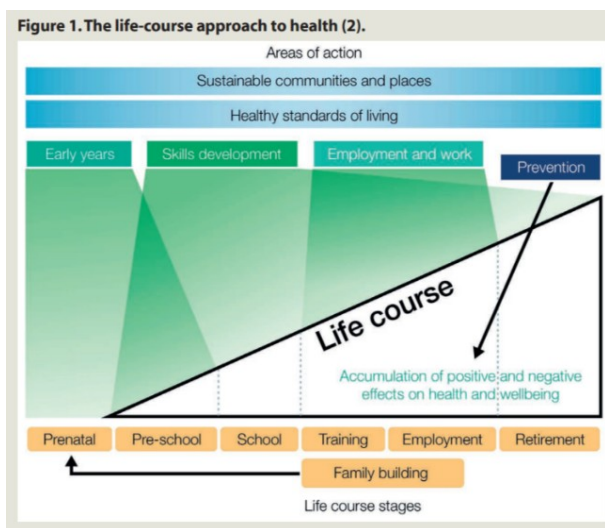
Od perspektivy „life cycle“ k „life course“

Life cycle – životní cyklus: vývojová, stadiální perspektiva. Vývojové úkoly či témata. Určitá míra normativity

De-standardizace, heterogenizace -> rozpad univerzální struktury životní dráhy, ztráta závaznosti tranzic

Life course – životní dráhy: tematizace nárůstu komplexity během života. Kumulace vlivů a zkušeností

Doplněno „linked lives“ perspektivou – propojené životní dráhy vzájemně se ovlivňující

Sexuológ Pastor: Žijeme čoraz dlhšie a je takmer nemožné, aby jeden pár prežil spolu celý život

VITALIA BELLA + Zapnúť články e-mailom

„Možno by manželstvo fungovalo lepšie, keby sme ho uzatvárali na dobu určitú. Naozaj neviem, či má zmysel zachraňovať vzťah, kde sa už partneri nemajú radi.“ hovorí český sexuológ Zlatko Pastor.

L A T

LIVING

APART

TOGETHER

<http://www.jindrichstreit.cz/gallery/s-laskou/>

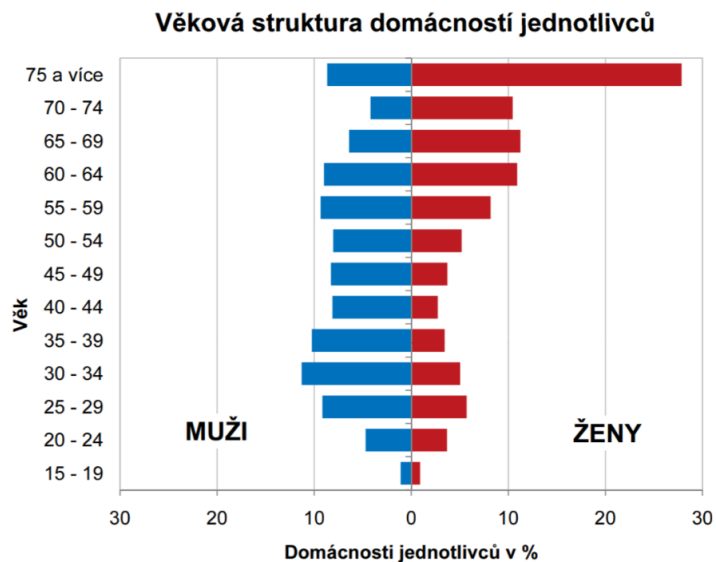
Obecný nárůst od 70. let
Pionýry jsou rozvedení
Rozšiřující se typ vztahu mezi seniory

DEMOGRAFICKÝ KONTEXT V ČR

HOSPODAŘÍCÍ DOMÁCNOSTI JEDNOTLIVCŮ

- Jednotlivci představují třetinu hospodařících domácností
- Největší podíl – ve velkých městech (až 38 %)
- Čtvrtinu tvoří vdovělé ženy, pětinu svobodní muži; necelou polovinu představují domácnosti důchodců
- Více než čtvrtinu všech jednotlivců mužů tvoří svobodní ve věku 20–39 let

HOSPODAŘÍCÍ DOMÁCNOSTI DŮCHODCŮ

- **Domácnosti jednotlivců**
 - z celkového počtu 668 tis. těchto domácností tvoří polovinu vdovělé ženy, přes 15 % je rozvedených žen a pouze 9 % tvoří vdovělí muži
 - více než 92 % těchto důchodců je nepracujících
- **Domácnosti rodinné (osoba v čele je důchodce)**
 - z více než 800 tis. jsou jich téměř dvě třetiny se dvěma a více nepracujícími důchodci
 - 81 % domácností představují úplné rodiny, 16 % neúplné rodiny v čele se ženou
 - úplné rodiny důchodců tvoří více než čtvrtinu všech úplných rodin

LAT

DOMÁCNOST VS. SÍŤ VZTAHŮ – přesun důrazu na definici skrze místo (srov. step-families)
(multi-household families)

NÍZKÁ MÍRA INSTITUCIONALIZACE

VOLBA LAT:

AUTONOMIE

USPOŘÁDÁNÍ DOMÁCÍCH PRACÍ A RUTIN

VÝHLÍDKY PÉČE A NEMOCI

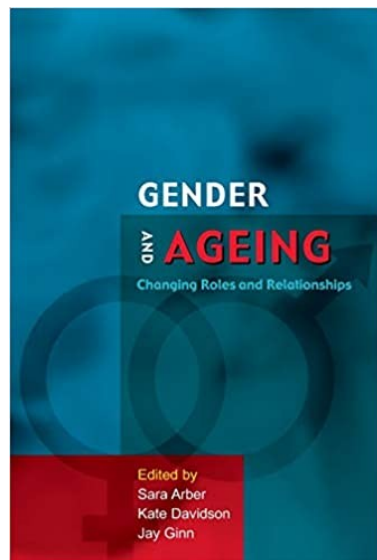

Table 4.1 The motives of older men and women for choosing a LAT relationship

Item	Median		Mean rank		N =		p
	Male	Female	Male	Female	Male	Female	
(a) Importance of having a home of one's own	7	10	47	65	50	63	< 0.01
(b) Importance of economic factors	0	0	53	61	50	64	n.s.
(c) Importance of negative experience from earlier relationships	0	1	53	60	50	63	n.s.
(d) Importance of being freed from duties that would arise if one was married	4	8	47	64	49	63	< 0.01
(e) Importance of being accessible to children and grandchildren	1.5	5	49	59	48	60	n.s.
(f) Importance of own habits	5	5	53	61	50	64	n.s.
(g) Importance of practical reasons concerning living arrangements	7	8.5	51	63	50	64	< 0.05
(h) Importance of the habits of partner	2.5	5	50	64	50	64	< 0.05

Each item is scaled from 0 (indicating of no importance) to 10 (indicating of great importance). The Mann-Whitney *U*-test is used to test the null hypothesis that the mean rank of men and women is identical.

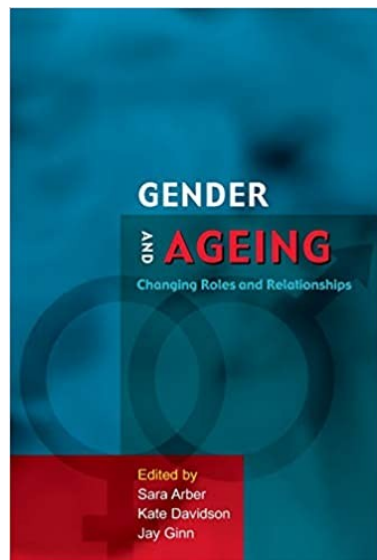

Table 4.2 Attitudes to future care of their LAT partner among older men and women

Item	Median		Mean rank		N =		p
	Male	Female	Male	Female	Male	Female	
(a) Would consider taking care of partner for some months if he/she were seriously ill	8.4	7.7	61	55	49	65	n.s.
(b) Would consider taking care of partner for any length of time	6.6	4.8	65	51	49	64	< 0.05
(c) Would not consider taking care of partner if he/she were seriously ill	1.9	2.6	53	51	47	65	n.s.
(d) Would end the relationship if partner became seriously ill	0.8	1.3	56	58	49	65	n.s.
(e) Would consider taking care of partner a few days a week	6.9	5.9	63	52	49	64	n.s.
(f) Would consider taking care of partner a few hours a day	6.9	5.5	64	51	48	64	< 0.05
(g) Would consider taking care of partner 24 hours a day	3.7	2.6	61	54	48	65	n.s.
(h) Would move to live with my partner if he/she became seriously ill	4.6	3.1	64	53	49	65	n.s.

Each item is scaled from 0 (completely disagree) to 10 (completely agree). The Mann–Whitney *U*-test is used to test the null hypothesis that the mean rank of men and women is identical.

LAT

VÝCHODISKA LAT A MANŽELSTVÍ / KOREZIDENČNÍCH VZTAHŮ

LAT ANO:

SDÍLENÍ EMOČNÍCH A MORÁLNÍCH ZÁVAZKŮ (SROV. GIDDENS PURE RELATIONSHIP)

LAT NE:

SDÍLENÍ STRUKTURÁLNÍCH VAZEB (MAJETEK, POTOMCI)

VZTAH VHODNÝ PRO OBDOBÍ NARŮSTAJÍCÍ KOMPEXITY ŽIVOTNÍCH STYLŮ

IMPLIKACE:

TRH S BYTY

SOCIÁLNÍ A ZDRAVOTNÍ PÉČE

PENZE A JEJICH DOSTATEČNOST / RIZIKO CHUDOBY

GENERAČNÍ SROVNÁNÍ (GENERACE BABYBOOMERS)